

De samenhang tussen de opvoedingsdimensie warmte en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind

Met specifieke aandacht voor de rol van het geslacht van ouders en kind

Helga Bos	3485331
Ingrid Hoving-Lemmen	3433226
Elaine Vos	3453308
Lizzy van de Wege	3412555

Universiteit Utrecht, Pedagogische Wetenschappen

Bachelorthesis 2010-2011, 200600042

Begeleidster: Dr. M. Verhoeven

15 juni 2011

Samenvatting

In deze studie is de samenhang onderzocht tussen ouderlijke warmte en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen in de leeftijd van twaalf maanden tot vier jaar ($M = 30$ maanden, $SD = 9.64$) in 307 twee-ouder gezinnen. Er is specifieke aandacht uitgegaan naar de rol van het geslacht van zowel ouders als kinderen. De resultaten duiden aan dat moeders meer warmte geven dan vaders. Bovendien is gevonden dat warmte van zowel vader als moeder belangrijk is voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind, maar dat de bijdrage van moederlijke warmte voor de sociaal-emotionele ontwikkeling belangrijker is dan de bijdrage van vaderlijke warmte. Jongens en meisjes verschillen niet op het gebied van de algemene sociaal-emotionele ontwikkeling, maar jongens laten wel meer externaliserend gedrag zien dan meisjes. Tot slot tonen de resultaten aan dat het niet uit maakt voor de relatie tussen warmte en sociaal-emotionele ontwikkeling of het kind een jongen dan wel een meisje is. Verder onderzoek naar warmte, met specifieke aandacht voor de rol van vader in de ontwikkeling van kinderen, wordt aanbevolen.

Sleutelbegrippen: sociaal-emotionele ontwikkeling, ouderlijke warmte, sekse verschillen, jonge kinderen.

Inleiding

Wanneer een kind een gezonde sociaal-emotionele ontwikkeling doormaakt, kan het zich goed aanpassen in sociale en stressvolle situaties (Saarni, 2000). Het wordt algemeen aangenomen dat de opvoeding van grote invloed is op de ontwikkeling van het kind (Maccoby, 2000; Verhoeven, Junger, Van Aken, Dekovic & Van Aken, 2010). De rol van vaders in de opvoeding is in het verleden weinig onderzocht (Eisenberg, Cumberland & Spinrad, 1998; Wille, 1995). Ook is nog maar weinig onderzoek gedaan naar kinderen van 12 maanden tot vier jaar, terwijl opvoedingsinvloeden op vroege leeftijd een voorspeller zijn van allerlei gedragingen op latere leeftijd (Carson, Wagner & Schultz, 1987; Caulfield, 1996; Maccoby, 2000; Zhou et al., 2002). Voorbeelden van probleemgedrag op latere leeftijd zijn slechte schoolprestaties (Denham, 2006) en drugsgebruik (Volkow & Li, 2005). De opvoeding van jonge kinderen speelt ook een grote rol in het voorkomen van allerlei gedragsproblemen in de adolescentie en de volwassenheid (Kim, 2008; Rork & Morris, 2009; Van Aken, 2008).

De opvoeding kan onderverdeeld worden in verschillende dimensies, één van deze dimensies is warmte (Groenendaal & Dekovic, 2000). Warmte uit zich in drie opvoedkundige gedragingen, te weten responsiviteit, affectie en sensitiviteit (Landry, Smith, Miller-Loncar & Swank, 1997). Responsiviteit heeft betrekking op de mate waarin ouders adequaat reageren op de behoeften van het kind. Affectie is te zien in de mate waarin ouders hun liefde en warme gevoelens naar hun kind uiten. Sensitiviteit tenslotte is de mate waarin ouders gevoelig zijn voor de behoeften en de emotionele staat van hun kind (Verhoeven, Van Baar, Dekovic & Bodden, 2010). Warmte heeft een positieve invloed op de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind en wordt gezien als protectieve factor (Domitrovich & Bierman, 2001; Harper, Brown, Arias & Brody, 2006; Masten & Coatsworth, 1998; Smith, Landry & Swank, 2000).

In dit onderzoek wordt bekeken wat de samenhang is tussen de opvoedingsdimensie warmte en de sociaal-emotionele ontwikkeling van Nederlandse kinderen van 12 maanden tot vier jaar. Daarbij zal specifieke aandacht uitgaan naar de rol van het geslacht van zowel ouders als kinderen. Dit onderzoek zal een aanvulling zijn op de ontwikkeling van interventieprogramma's waarbij gekeken wordt of vaders, moeders, zoons en dochters verschillend moeten worden begeleid.

Warmte en sekse ouder

Volgens de roltheorie hebben vaders en moeders cultureel en traditioneel gezien verschillende rollen, waarbij moeder de primaire verzorger is en vader meer voorziet in materiële behoeften. Deze theorie beweert dat moeders daarom meer warmte bieden dan vaders. Ook de sekse-roltheorie veronderstelt dat moeder warmer is dan vader. Deze theorie verklaart dit vanuit het gegeven dat moeders beter gedispositioneerd zijn

dan vaders (McKinney & Renk, 2008). De rollen van vaders en moeders zijn echter aan verandering onderhevig; het aandeel van vaders in de opvoeding neemt toe (McKinney & Renk, 2008; Wille, 1995). Dit onderzoek richt zich op de warmte geboden door zowel vaders als moeders.

In onderzoek van Paquette, Carbonneau, Dubeau, Bigras en Tremblay (2003) worden verschillen tussen vaders en moeders aangetoond. Het blijkt dat vaders minder betrokken zijn dan moeders in de opvoeding van jonge kinderen bij alle opvoedingsaspecten, waaronder warmte. Ander onderzoek toont aan dat moeders empathischer en beter affectief gedispositioneerd zijn dan vaders (Paquette, 2004; Xinyin & Liu, 2000). De grotere sensitiviteit van moeders blijkt ook uit het onderzoek van Frodi, Lamb, Leavitt, Donovan, Neff en Sherry (1978). In dit onderzoek gaven moeders via zelfrapportagelijsten aan dat zij alerter reageren op het gehuil van een baby dan vaders. Calzada, Eyberg, Rich en Querido (2004) tonen aan dat moeders meer dan vaders de rol van warme en ondersteunende ouder oppakken. In het onderzoek van Davidov en Grusec (2006) is te zien dat de mate van geboden warmte door vaders en moeders slechts een gering verschil vertoont.

Op basis van het huidige wetenschappelijke onderzoek lijkt er een verschil te zijn in de warmte die vaders en moeders geven. Door de veranderingen in de bijdrage aan de opvoeding van het kind door de ouders, waarin vaders een groter aandeel krijgen, zou dit kunnen veranderen. Ondanks deze veranderingen wordt verwacht dat moeders warmer zijn dan vaders.

Warmte en sociaal-emotionele ontwikkeling: sekse ouder

Het bestaande wetenschappelijk onderzoek is niet eenduidig in zijn antwoord op de vraag of, gegeven een bepaalde mate van warmte, het voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind uitmaakt of moeder dan wel vader de warmte biedt. Er bestaan onderzoeken die aangeven dat de warmte die moeder biedt van grotere invloed is op de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind (Aunola & Nurmi, 2005; Brook, Zheng, Whiteman & Brook, 2001). Echter, zowel warmte van vader als moeder heeft invloed op de ontwikkeling van het kind (Brophy-Herb et al., 2009).

Verhoeven, Junger, Van Aken, Dekovic en Van Aken (2010) deden onderzoek naar onder andere de rol van gerapporteerde vaderlijke en moederlijke warmte in externaliserend probleemgedrag van peuters. Zij constateerden dat de moederlijke opvoeding, waaronder het geven van warmte, sterker samenhangt met minder externaliserend gedrag bij kinderen dan de vaderlijke opvoeding. De resultaten uit het promotieonderzoek van Van Aken (2008) naar het samenspel van kind- en ouderkenmerken in de beïnvloeding van externaliserende problemen bij peuters zijn in lijn hiermee. Eerder onderzoek toont daarnaast aan dat kinderen het liefst hun moeder

opzoeken voor troost en warmte (Lamb & Lamb, 1976). Deze bevindingen zouden kunnen bevestigen dat de warmte van moeder belangrijker is voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen dan de warmte van vader. Er bestaat echter inconsistentie in de onderzoeksresultaten; er zijn onderzoeken onder jonge kinderen die uitwijzen dat er geen verschil bestaat in de invloed van het bieden van warmte op de sociaal-emotionele ontwikkeling (Davidov & Grusec, 2006; Kochanska, Aksan, Prisco & Adams, 2009; Lamb, 1977).

Op basis van het feit dat er meer bewijs is voor een grotere invloed van moeder zal de hypothese gesteld worden dat de warmte die moeder biedt een grotere invloed heeft op de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind dan de warmte die vader biedt.

Sociaal-emotionele ontwikkeling en sekse kind

De sociaal-emotionele ontwikkeling, waaronder de ontwikkeling van externaliserend probleemgedrag van jonge kinderen, wordt behalve door ouders ook beïnvloed door kindkenmerken (Van Hulle, Lemery-Chalfant & Goldsmith, 2007). In het *nature* en *nurture* debat wordt aangenomen dat verschillen in sociaal-emotionele ontwikkeling voortkomen uit biologische (Lindahl & Heimann, 1997) en uit omgevingsfactoren (Whittaker, Harden, See, Meisch & Westbrook, 2011). Een theorie die de invloed van omgevingsfactoren bevestigt, is de roltheorie. Deze theorie gaat er vanuit dat zonen en dochters anders benaderd worden door hun ouders vanuit de traditionele rolpatronen die er zijn voor jongens en meisjes. De specifieke manier waarop ouders hun zonen en dochters benaderen, hangt samen met de sociaal-emotionele ontwikkeling (Fivush, Brotman, Buckner & Goodman, 2000).

De sekse van het kind lijkt een belangrijke rol te spelen bij het ontstaan van verschillen in de vroege sociaal-emotionele ontwikkeling (Lindahl & Heimann, 1997). Zo laten jongens al op jonge leeftijd (vijf en zes jaar) meer agressief gedrag en hyperactiviteit en minder prosociaal gedrag zien dan meisjes (Perren, Stadelmann, von Wyl & von Klitzing, 2007). Jongens worden vaker gediagnosticeerd met gedragsstoornissen zoals CD (Eme & Kavanaugh, 1995), ADHD en ODD (Derks, Dolan, Hudziak, Neale & Boomsma, 2007). Moeders ervaren daarnaast dat meisjes van negen maanden makkelijker zijn in de omgang en vaardiger in de communicatie dan jongens. Tevens interpreteren meisjes non-verbale interacties adequater (Lindahl & Heimann, 1997).

Biologische invloeden bepalen voor het grootste gedeelte de variatie in gedrag tussen de seksen (Van Hulle et al., 2007). Verschillende studies vinden dat externaliserend probleemgedrag bij jongens sterker verklaard wordt door biologische invloeden dan bij meisjes (Gregory, Eley & Plomin, 2004; Van Hulle et al., 2007). Van

der Valk, Van den Oord, Verhulst en Boomsma (2001) constateerden echter het tegenovergestelde.

Op basis van bovenstaande bevindingen valt op te maken dat meisjes zich op een jonge leeftijd vlotter sociaal-emotioneel ontwikkelen dan jongens. Daarom wordt in dit onderzoek de hypothese gesteld dat de sociaal-emotionele ontwikkeling van meisjes verder gevorderd is dan die van jongens.

Warmte en sociaal-emotionele ontwikkeling: sekse kind

Veel onderzoeken gaan in op de verschillen in ouderlijke benadering van zonen en dochters, maar laten de invloed hiervan op de sociaal-emotionele ontwikkeling van jongens en meisjes buiten beschouwing (Adams, Kuebli, Boyle & Fivush, 1995; Wong, McElwain & Halberstadt, 2009). Een van de weinige onderzoeken naar deze invloed is de studie van Denham, Mitchell-Copeland, Strandberg, Auerbach en Blair (1997). Zij keken naar de directe en indirecte invloed van ouders op de emotionele competentie van kinderen. Meisjes bleken meer te profiteren van positieve ouderlijke invloeden dan jongens, maar waren tevens kwetsbaarder voor negatieve ouderlijke invloeden. De longitudinale studie van Zhou et al. (2002) onderschrijft deze relatie. Enkele studies richtten zich op de samenhang tussen ouderlijke warmte en gedragsproblemen bij jonge kinderen (Casas et al., 2006; McFayden-Ketchum, Bates, Dodge & Pettit, 1996; Webster-Stratton, 1996). McFayden-Ketchum et al. (1996) constateerden dat jongens op lange termijn agressiever reageren dan meisjes op een dwangmatige, weinig affectieve opvoeding door moeders. Het onderzoek van Webster-Stratton (1996) toont aan dat een negatieve opvoedingsstijl door vaders (dwangmatig en weinig affectief) samenhangt met externaliserend probleemgedrag bij jongens en niet bij meisjes. Uit het onderzoek van Casas et al. (2006) blijkt echter dat meisjes met meer fysieke agressie reageren wanneer de vader weinig affectie toont en veel controle uitoefent, terwijl jongens hierop met minder agressie reageren. Op negatief opvoedgedrag van moeders (kritisch en fysiek negatief) reageren jongens en meisjes beiden met meer externaliserend probleemgedrag (Casas et al., 2006; Webster-Stratton, 1996).

In de beperkte literatuur is in een aantal studies te zien dat jongens met meer agressie reageren bij een gebrek aan warmte door ouders, terwijl andere studies constateren dat meisjes met meer agressie reageren bij een gebrek aan warmte. Wat betreft de invloed van de sekse van het kind op de relatie tussen warmte en sociaal-emotionele ontwikkeling kunnen daarom geen verwachtingen worden opgesteld.

In deze studie wordt het opvoedkundig gedrag van vaders en moeders en het verloop van de sociaal-emotionele ontwikkeling van jongens en meisjes bekeken. Er wordt verwacht dat; 1) moeders warmer zijn dan vaders, en dat 2) de warmte die moeders

bieden een grotere positieve samenhang vertoont met de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen dan die van vaders. Daarnaast wordt verwacht dat; 3) de sociaal-emotionele ontwikkeling van meisjes verder gevorderd is dan die van jongens. Onderzoek naar de invloed van de sekse van het kind op de relatie tussen warmte en sociaal-emotionele ontwikkeling is beperkt. Dit onderzoek tracht meer kennis te bieden over 4) de invloed van sekse en de implicaties hiervan voor hulpverlening.

Methode

Participanten

Aan het onderzoek hebben vaders ($n = 307$) en moeders ($n = 307$) uit hetzelfde gezin met een zoon of dochter van 12 tot 48 maanden ($M = 30$ maanden, $SD = 9.64$ maanden) deelgenomen. Er zijn vragenlijsten ingevuld over 307 kinderen (jongens = 49%, meisjes = 51%). Het merendeel van de ouders is van Nederlandse afkomst (vaders = 97%, moeders = 98%). De leeftijd van de vaders op het moment van invullen varieerde van 22 tot 52 jaar ($M = 35.79$, $SD = 4.78$) en de leeftijd van de moeders liep uiteen van 22 tot 47 jaar ($M = 33.73$, $SD = 4.19$). Van de moeders gaf 61% aan dat zij het grootste aandeel heeft in de opvoeding. Op basis van de gegevens van het Centraal Planbureau (2010) kan gesteld worden dat de meerderheid van de gezinnen (76.2%) een bovenmodaal gezamenlijk bruto maandinkomen heeft. Het grootste deel van de ouders heeft een afgeronde opleiding op HBO/Universitair Bachelor niveau (vaders = 42%, moeders = 43.6%). Het opleidingsniveau van de participanten in dit onderzoek ligt daarmee boven het gemiddelde (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2010). Geconcludeerd kan worden dat de resultaten niet representatief zijn voor alle Nederlandse ouders.

Procedure

In het voorjaar van 2010 zijn wervingsbrieven verspreid onder ouderparen met een kind in de leeftijd van 12 tot 48 maanden. De participanten zijn onder andere geworven via familieleden en bekenden van de onderzoekers en via kinderdagverblijven. Er is hiermee sprake van een gelegenheidssteekproef. In de wervingsbrief werd het doel van dit onderzoek uitgelegd, namelijk het verkrijgen van inzicht in de opvoeding van jonge kinderen en de manier waarop deze samenhangt met hun ontwikkeling. Daarnaast vermeldde de brief hoeveel tijd het invullen van de vragenboekjes ongeveer in beslag zou nemen en dat de gegevens anoniem verwerkt zouden worden. Door middel van een antwoordstrook konden ouders zich aanmelden. Hierbij werd naar de geboortedatum van het kind gevraagd, zodat leeftijdsadequate vragenboekjes samengesteld konden worden. De samenstelling van de vragenboekjes verschilde voor vaders en moeders. De ouders hebben beide vragenlijsten beantwoord over hun eigen opvoedgedrag. De moeders

hebben daarnaast vragenlijsten ingevuld over het gedrag van hun kind. De enveloppe die de ouders op hun huisadres ontvingen bevatte een begeleidende brief, afzonderlijke vragenboekjes voor vader en moeder en een retourenveloppe. Met deze enveloppe konden ouders de ingevulde vragenboekjes kosteloos retourneren. In een instructiebrief, opgenomen in de vragenboekjes, werd ouders onder andere gevraagd de boekjes apart van elkaar in te vullen, om zo onafhankelijke resultaten te verkrijgen. Ook werd de geboortedatum van het kind genoemd over wie de vragenlijsten ingevuld dienden te worden. Zo zouden ouders het juiste kind in gedachten nemen indien er sprake was van meerdere kinderen in één gezin.

Meetinstrumenten

Warmte

Om ouderlijke warmte te meten, zijn 15 items van de Comprehensive Early Childhood Parenting Questionnaire (CECPAQ) gebruikt (Verhoeven, Van Baar, Deković, Bodden & Steenis, 2010). Deze items meten de drie opvoedkundige gedragingen affectie, responsiviteit en sensitiviteit (Verhoeven et al., 2010). Elke opvoedkundige gedraging is geoperationaliseerd door middel van vijf items. Ouders gaven antwoord op vragen over hun gedrag op een zespuntsschaal van 1 "nooit" tot 6 "altijd". Een voorbeeld van een item van affectie is: "Ik vertel mijn kind dat hij/zij mij gelukkig maakt". Responsiviteit wordt bijvoorbeeld gemeten door het item: "Als mijn kind prikkelbaar is, lukt het mij hem/haar te kalmeren". Sensitiviteit wordt gemeten door bijvoorbeeld: "Ik weet precies wanneer mijn kind niet lekker in zijn/haar vel zit". De gemiddelde score op de 15 items geeft de individuele warmte van ouders weer. Hoe hoger de score, des te hoger de gegeven warmte. De minimaal te behalen somscore is 15, de maximaal te behalen somscore is 90. Om de betrouwbaarheid van de vragenlijsten te bepalen, wordt gebruik gemaakt van de Cronbach's alpha. De betrouwbaarheid van de testschaal warmte ingevuld door vaders is $\alpha = .90$ en voor moeders $\alpha = .86$. De betrouwbaarheid is goed te noemen op basis van de COTAN criteria (Nederlands Instituut van Psychologen, 2010).

Sociaal-emotionele ontwikkeling

De mijlpalen in de algemene sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind worden in het onderzoek gemeten door middel van de Ages & Stages Questionnaire - Social-Emotional (ASQ-SE) (Jee et al., 2010). De Child Behavior Checklist for Ages 1.5-5 (CBCL) (Achenbach & Rescorla, 2000) meet het externaliserend gedrag van kinderen. Samen representeren de vragenlijsten de sociaal-emotionele ontwikkeling. De vragenlijsten zijn alleen door moeders ingevuld. De ASQ-SE is te gebruiken voor kinderen in de leeftijd van drie tot 60 maanden en varieert per leeftijdscategorie van 22 tot 33 items. Een voorbeelditem is: "Toont uw kind belangstelling voor dingen in zijn/haar omgeving, zoals

mensen, speeltjes en voedsel?”. De vragen werden beantwoord op een driepuntsschaal met de keuze uit “meestal”, “soms” of “zelden of nooit”. Bij elk item kon moeder aangeven of het gedrag haar zorgen baarde. Per leeftijdscategorie zijn de scores gestandaardiseerd, dit maakt vergelijking tussen de categorieën mogelijk. De somscore van de ASQ-SE geeft de mate van de sociaal-emotionele ontwikkeling weer. Een lage somscore betekent dat het kind ver gevorderd is in zijn/haar sociaal-emotionele ontwikkeling. Uit eerder onderzoek is gebleken dat de betrouwbaarheid van de gehele vragenlijst goed is te noemen (Squires, Bricker & Twombly, 2002).

Aan de hand van de CBCL wordt het externaliserende gedrag van kinderen ouder dan 17 maanden ($n = 274$) gemeten. Moeders beantwoordden 60 items waarvan er 24 specifiek gaan over externaliserend gedrag. Hiervan is een gemiddelde score berekend. De items werden beantwoord op een driepuntsschaal “helemaal niet”, “een beetje/soms” of “duidelijk/vaak”. Een voorbeelditem met betrekking tot externaliserend gedrag is: “Vecht veel.” Voor de CBCL geldt hoe lager de gemiddelde score, des te minder er sprake is van probleemgedrag. De minimaal te behalen score is nul, de maximaal te behalen score is twee. De betrouwbaarheid van de testcores op externaliserend gedrag ($\alpha = .90$) is volgens de COTAN als goed te kwalificeren (Nederlands Instituut van Psychologen, 2010). De validiteit van de CBCL is bevestigd voor de Nederlandse vertaling van dit meetinstrument (Achenbach, 1991).

Analyseplan

Om te bepalen of er een verschil bestaat tussen warmte gegeven door vaders en warmte gegeven door moeders, zal gebruik worden gemaakt van een gepaarde t-toets. Vaders en moeders zijn onderdeel van hetzelfde gezin, waardoor er afhankelijkheid bestaat. Vervolgens zal het verschil in de sociaal-emotionele ontwikkeling tussen jongens en meisjes berekend worden. Dit wordt gedaan met een onafhankelijke t-toets, omdat de kinderen uit verschillende gezinnen komen en daardoor onafhankelijk van elkaar zijn.

Er zal getoetst worden of er een verband bestaat tussen de gegeven warmte door vaders en moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. De sterkte van dit verband wordt aangegeven met een correlatie. Er zullen hiërarchische regressieanalyses uitgevoerd worden om te bekijken of de warmte gegeven door de ene ouder belangrijker is voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind dan de warmte van de andere ouder. De eerste analyse wordt uitgevoerd over de resultaten van de ASQ-SE en de tweede analyse voor de resultaten van de CBCL. Daarbij zijn de gegeven warmte door vader en door moeder de onafhankelijke variabelen en is de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind de afhankelijke variabele.

Tenslotte wordt bekeken of de samenhang van geboden warmte van ouders anders is op de sociaal-emotionele ontwikkeling van jongens dan op de sociaal-

emotionele ontwikkeling van meisjes. Dit wordt geanalyseerd met hiërarchische regressieanalyses waarbij het interactie-effect van het geslacht wordt betrokken. Warmte van vader, warmte van moeder, geslacht van het kind en het interactie-effect hiertussen zijn steeds de onafhankelijke variabelen. De sociaal-emotionele ontwikkeling van de jongen, dan wel van het meisje is de afhankelijke variabele. Eenmaal wordt gebruik gemaakt van de gestandaardiseerde score van de ASQ-SE en eenmaal van de CBCL.

Resultaten

De beschrijvende statistieken voor de metingen van opvoeding en sociaal-emotionele ontwikkeling worden weergegeven in Tabel 1. Om de verschillen in de gegeven warmte tussen vaders en moeders aan te tonen, is gebruik gemaakt van een gepaarde *t*-toets. Uit de beschrijvende statistieken van deze toets (Tabel 1) blijkt dat de mate van gegeven warmte door moeders groter is ($M = 76.25$, $SD = 5.93$) dan de mate van gegeven warmte door vaders ($M = 71.79$, $SD = 7.84$). Uit de *t*-toets blijkt dat moeders significant meer warmte geven dan vaders ($t(95) = 9.38$, $p < .001$).

Om de verschillen in de sociaal-emotionele ontwikkeling tussen jongens en meisjes weer te geven, is gebruik gemaakt van een onafhankelijke *t*-toets. De sociaal-emotionele ontwikkeling werd gemeten met de ASQ-SE en de CBCL. Uit de beschrijvende statistieken van deze toets (Tabel 1) blijkt dat meisjes gemiddeld lager scoren op de ASQ-SE ($M = -0.06$, $SD = 1.01$) dan jongens ($M = 0.07$, $SD = 0.97$). Ook op de CBCL scoren meisjes lager ($M = .39$, $SD = .25$) dan jongens ($M = .51$, $SD = .32$). Uit de *t*-toets blijkt dat er geen significant verschil bestaat in de score tussen jongens en meisjes op de ASQ-SE ($t(95) = 1.15$, $p = .25$). Er bestaat wel een significant verschil in de score tussen jongens en meisjes op de CBCL ($t(95) = 3.30$, $p < .01$). Jongens en meisjes bereiken mijlpalen in de algemene sociaal-emotionele ontwikkeling ongeveer even snel. Jongens laten echter meer externaliserend gedrag zien dan meisjes, wat duidt op een minder vergevorderde sociaal-emotionele ontwikkeling (Tabel 1).

Tabel 1

Gemiddelden, Standaarddeviaties, Minimum en Maximum scores van de Geboden Warmte door Moeders en Vaders, de Sociaal-emotionele Ontwikkeling van het Kind

	Warmte Moeder	Warmte Vader	ASQ-SE			CBCL		
	Totaal	Totaal	Totaal	Jongen	Meisje	Totaal	Jongen	Meisje
<i>M</i>	76.25	71.79	0.00	0.07	-0.06	.45	.51	.39
<i>SD</i>	5.90	7.85	0.99	0.97	1.01	.29	.32	.25
Min	55.00	42.00	-1.49	-1.49	-1.49	0.00	0.00	0.00
Max	90.00	90.00	4.88	3.98	4.88	1.54	1.54	1.04

Moeders $n = 307$, Vaders $n = 307$, Jongens $n = 150$, Meisjes $n = 157$

Tabel 2

Correlaties tussen de Mate van Warmte door Moeders en Vaders, ASQ-SE en CBCL

	Warmte Vader	Warmte Moeder	ASQ-SE	CBCL
Warmte Vader	-			
Warmte Moeder	.28**	-		
ASQ-SE	-.16**	-.21**	-	
CBCL	-.09	-.23**	.53**	-

** $p < .01$

In Tabel 2 is te zien dat warmte gegeven door vaders en warmte gegeven door moeders significant samenhangen ($r = .28, p < .01$). Dit betekent dat wanneer moeder warmte biedt aan haar kind(eren), vader dit in hetzelfde gezin ook doet. De behaalde score op de ASQ-SE hangt significant samen met de behaalde score op de CBCL ($r = .53, p < .01$). Dit geeft aan dat wanneer een hoge score behaald wordt op de ASQ-SE, er waarschijnlijk ook een hoge score behaald zal worden op de CBCL.

De correlaties tussen warmte en de score op de ASQ-SE zijn significant voor vaders ($r = -.16, p < .01$) en moeders ($r = -.21, p < .01$). De correlatie tussen warmte geboden door moeder en de score op de CBCL is significant ($r = -.23, p < .01$), de correlatie voor vaders niet. Deze resultaten (zie Tabel 2) geven aan dat de gegeven warmte door moeders samenhangt met de algemene sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind en externaliserend gedrag; geboden warmte door vader hangt slechts samen met de algemene sociaal-emotionele ontwikkeling. Hieruit kan geconcludeerd worden dat warme moeders vaak kinderen hebben die sociaal-emotioneel vaardig zijn en vice versa. Met de Fisher z-toets is gekeken of het verband tussen warmte en sociaal-emotionele ontwikkeling voor vaders of moeders sterker is. Voor de ASQ-SE geldt Fisher $z = -.67, p = .50$ en voor de CBCL geldt Fisher $z = -1.78, p = .08$. Dit geeft aan dat er geen significante verschillen zijn tussen de correlaties voor vaders en moeders. De verbanden zijn voor vaders en moeders even sterk.

Om na te gaan in hoeverre de warmte van vader en moeder unieke bijdragen leveren in de voorspelling van de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind, zijn hiërarchische regressie-analyses uitgevoerd. De eerste analyse is uitgevoerd met de ASQ-SE als afhankelijke variabele. In de eerste stap is warmte gegeven door moeder ingevoerd en in de tweede stap warmte gegeven door vader, zie Tabel 3. Het model verklaart 5.7% van de variantie in de ASQ-SE ($F(2,292) = 8.80, p < .001$). Warmte gegeven door moeder verklaart het grootste deel van de variantie ($\Delta R^2 = .05, \beta = -.22, p < .001$). Voor warmte gegeven door vader geldt $\Delta R^2 = .01, \beta = -.11, p = .07$. De bijdrage van vader bovenop moeder is niet significant; warmte van vader draagt niet uniek bij aan de sociaal-emotionele ontwikkeling. Wanneer de volgorde van invoeren wordt omgedraaid, blijkt dat 2.5% van de variantie verklaard wordt door warmte van vader ($\beta = -.16, p < .01$). Bij toevoeging van warmte gegeven door moeder aan het

model blijkt haar bijdrage nog steeds significant ($\Delta R^2 = .03$, $\beta = -.19$, $p < .01$). De bijdrage van warmte van moeder aan de sociaal-emotionele ontwikkeling is groter dan de bijdrage van warmte van vader.

De tweede analyse is uitgevoerd met de CBCL als afhankelijke variabele. De stappen zijn op dezelfde wijze ingevoerd. Het model verklaart 5.2% van de variantie in de CBCL ($F(2,263) = 7.19$, $p < .01$). Ook hier blijkt in de eerste uitvoering de gegeven warmte door moeder een significante bijdrage te leveren in de voorspelling van de CBCL en die van vader niet (moeder: $\Delta R^2 = .05$, $\beta = -.22$, $p < .001$; vader: $\Delta R^2 = .002$, $\beta = -.05$, $p = .45$). Het omkeren van de invoervolgorde leidde tot vergelijkbare resultaten (vader: $\Delta R^2 = .01$, $\beta = -.10$, $p = .10$; moeder: $\Delta R^2 = .05$, $\beta = -.21$, $p < .01$). De bijdrage van warmte van moeder aan de sociaal-emotionele ontwikkeling is wederom groter dan de bijdrage van warmte van vader. Hiermee geldt voor beide meetinstrumenten dat de warmte van moeder een unieke bijdrage levert aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind, bovenop de warmte van vader.

Tabel 3

Hiërarchische Regressie Analyse: Sociaal-emotionele Ontwikkeling van Kinderen met Warmte van Ouders

Variabele	ASQ-SE			CBCL		
	B	β	ΔR^2	B	β	ΔR^2
Stap 1:			.06			.05
Warmte Moeder	-.04***	-.22***		-.01***	-.22***	
Stap 2:			.01			.002
Warmte Vader	-.01	-.11		-.00	-.05	
R^2			.06			.05
F			8.79**			7.19***
n			294			265

** $p < .01$; *** $p < .001$

Om te bekijken of de samenhang tussen de gegeven warmte door vaders en moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind afhankelijk is van het geslacht van het kind, is ook gebruik gemaakt van hiërarchische regressie-analyses. Er zijn vier analyses uitgevoerd, waarvan de eerste twee voor de ASQ-SE en de laatste twee voor de CBCL. In de analyses zijn in stap één hoofdeffecten gemeten voor warmte geboden door vader, dan wel moeder en het geslacht van het kind, in stap twee is de interactievariabele toegevoegd. Zowel het model voor moeder als het model voor vader met betrekking tot de ASQ-SE verklaart significant variantie ($F_{moeder}(2,299) = 7.37$, $p < .01$, $R^2 = .05$; $F_{vader}(2,295) = 4.22$, $p = .02$, $R^2 = .03$). Voor dit meetinstrument blijken alleen significante hoofdeffecten te bestaan voor warmte gegeven door moeders en vaders ($\beta_{moeder} = -.21$, $p < .001$; $\beta_{vader} = -.15$, $p < .01$). De variabele geslacht levert in beide modellen geen significant hoofdeffect op ($\beta_{geslachtk\ model\ m} = -.05$, $p = .39$; $\beta_{geslachtk\ model\ v} = -.05$, $p = .36$). Na toevoeging van de interactieterm verklaren beide modellen

nog steeds significant variantie ($F_{moeder}(3,298) = 4.95, p < .01, \Delta R^2 = .00$; $F_{vader}(3,294) = 2.81, p = .04, \Delta R^2 = .00$). Er zijn geen significante interactie-effecten gevonden ($\beta_{warmtem \times seksek} = .29, p = .70$; $\beta_{warmtev \times seksek} = -.04, p = .94$). Hieruit blijkt dat zowel warmte gegeven door moeders als warmte gegeven door vaders samenhangt met de algemene sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind, maar dat deze ontwikkeling niet anders verloopt voor jongens dan voor meisjes. Kortom; het effect van gegeven warmte door vaders of moeders op de algemeen sociaal-emotionele ontwikkeling is onafhankelijk van het geslacht van het kind.

De twee analyses uitgevoerd voor de CBCL leveren beiden modellen op die significant variantie verklaren ($F_{moeder}(2,268) = 12.15, p < .001, R^2 = .08$; $F_{vader}(2,266) = 6.37, p < .01, R^2 = .05$). Het model van moeder geeft een significant hoofdeffect voor gegeven warmte ($\beta_{moeder} = -.21, p < .001$) en voor geslacht van het kind ($\beta_{geslachtk} = -.18, p < .01$). Daarentegen geeft het model van vader geen significant hoofdeffect voor gegeven warmte ($\beta_{vader} = -.08, p = .20$), maar wel voor geslacht van het kind ($\beta_{geslachtk} = -.19, p < .01$). Er is in beide modellen geen significant interactie-effect ($\beta_{warmtem \times seksek} = .50, p = .51$; $\beta_{warmtev \times seksek} = -.00, p = 1.00$). Hieruit valt te concluderen dat warmte gegeven door moeders wel samenhangt met het externaliserend gedrag van het kind en warmte gegeven door vaders niet. Er is een verschil in het externaliserend gedrag dat jongens en meisjes laten zien; jongens laten meer externaliserend gedrag zien dan meisjes. Daarnaast is net als bij de ASQ-SE niet aan te tonen dat warmte van één van beide ouders anders samenhangt met de sociaal-emotionele ontwikkeling van jongens dan van meisjes. Het effect van het geslacht van het kind op externaliserend gedrag is onafhankelijk van de gegeven warmte door vaders en moeders. Zowel de relatie tussen algemene sociaal-emotionele ontwikkeling en gegeven warmte als de relatie tussen externaliserend gedrag en gegeven warmte is voor jongens en meisjes niet anders.

Discussie

In deze studie is gekeken naar de samenhang tussen de geboden warmte door vaders en moeders en de sociaal-emotionele ontwikkeling van jongens en meisjes. Zoals verwacht is gebleken dat moeders meer warmte bieden dan vaders. Gekeken naar het verband tussen warmte gegeven door moeders en vaders en de sociaal-emotionele ontwikkeling kan geconcludeerd worden dat warmte gegeven door beide ouders samenhangt met de algemene sociaal-emotionele ontwikkeling. Warmte van moeders en vaders zijn dus beide belangrijk voor de algemene sociaal-emotionele ontwikkeling. Alleen de warmte gegeven door moeder hangt negatief samen met externaliserend gedrag, voor de warmte van vader is dit verband niet aangetoond. De bijdrage van moederlijke warmte op de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind is belangrijker dan vaderlijke warmte. Op het gebied van de algemene sociaal-emotionele ontwikkeling

van jongens en meisjes geldt dat jongens en meisjes ongeveer tegelijkertijd dezelfde mijlpalen bereiken. Wanneer gekeken wordt naar externaliserend gedrag blijken jongens meer probleemgedrag te vertonen dan meisjes. Het geslacht van het kind heeft geen invloed op de relatie tussen geboden warmte en sociaal-emotionele ontwikkeling.

Zoals verwacht is uit het huidige onderzoek gebleken dat moeder meer warmte biedt dan vader. Dit komt overeen met de sekse-roltheorie waarin wordt gesteld dat moeders beter affectief gedisperseerd zijn dan vaders (Calzada et al., 2004; Frodi et al., 1978; McKinney & Renk, 2008; Paquette, 2004). Dit verklaart mogelijk waarom kinderen nog steeds het liefst moeder opzoeken voor troost en warmte (Lamb & Lamb, 1976).

Het huidige onderzoek heeft aangetoond dat de bijdrage van warmte gegeven door moeder belangrijker is voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind dan de bijdrage van warmte gegeven door vader. Dit wordt onderschreven door eerdere onderzoeken (Aunola & Nurmi, 2005; Brook et al., 2001). Een mogelijke verklaring is wederom te vinden in de sekse-roltheorie, die stelt dat moeder nog steeds de grootste rol heeft in de opvoeding en dus de voornaamste verzorger is van het jonge kind. Moeders brengen in de opvoeding meer tijd door met hun jonge kind dan vaders en daarom zou het zo kunnen zijn dat warmte van moeders belangrijker is dan warmte van vaders. Echter, de traditionele rollenpatronen zijn aan verandering onderhevig en zorgen ervoor dat de rol van de vader in de opvoeding groter wordt (McKinney & Renk, 2008; Wille, 1995). Verder onderzoek zal zich moeten richten op de rol van de vader en het belang van diens warmte voor de sociaal-emotionele ontwikkeling. Vaders kunnen meer betrokken worden in het onderzoek door hen zelf de vragenlijsten in te laten vullen. Een beperking van dit onderzoek is dat alleen moeders de vragenlijsten met betrekking tot de sociaal-emotionele ontwikkeling hebben ingevuld. Dit betekent dat het beeld over de sociaal-emotionele ontwikkeling dat ontstaan is, geheel gevormd wordt vanuit het perspectief van moeder en de uitkomsten beïnvloed worden door de 'informant bias'. Wellicht is het beeld van vader anders dan dat van moeder. Wanneer de informatieverzameling uitgebreid wordt met vragenlijsten ingevuld door vaders, is dit probleem verholpen.

Een goede manier om de betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten en om sociaal-wenselijkheid van de antwoorden te ondervangen, is door gebruik te maken van informanten die geen deel uitmaken van het gezin. Dit kan door observaties uit te voeren van de interactie tussen ouders en kind door een onderzoeker of door vragenlijsten in te laten vullen door leidsters van een kinderdagverblijf of peuterspeelzaal over de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Daarnaast moet gekeken worden naar de manier waarop warmte geoperationaliseerd wordt in de opvoedingsvragenlijst. Het feit dat moeders als warmer bestempeld worden zou kunnen

komen doordat de items die warmte meten, wellicht meer gericht zijn op de manier waarop moeders warmte bieden. Het is voor vervolgonderzoek goed om na te gaan of er verschillen bestaan in de wijze waarop vaders en moeders warmte bieden en de opvoedingsvragenlijst hier eventueel op aan te passen.

Uit het huidige onderzoek is gebleken dat jongens en meisjes ongeveer gelijk opgaan in hun algemene sociaal-emotionele ontwikkeling, maar verschillen laten zien in externaliserend gedrag: jongens vertonen meer externaliserend gedrag dan meisjes. Uit eerder onderzoek is gebleken dat jongens vaker worden gediagnosticeerd met externaliserende probleemgedragingen (Gregory, Eley & Plomin, 2004; Perren, Stadelmann, Von Wyl & Von Klitzing, 2007). De gevonden resultaten sluiten hier op aan. Een verklaring voor de verschillen in externaliserende gedragingen kan gezocht worden in de roltheorie die stelt dat vanuit traditionele verwachtingen over jongens en meisjes, ouders hun zonen en dochters verschillend benaderen (Fivush et al., 2000). Door de gevonden verschillen in resultaten is af te vragen of externaliserend gedrag niet een te beperkte indicator is voor sociaal-emotionele ontwikkeling. Nader onderzoek naar deze onderzoeksvraag zou gedaan kunnen worden met meerdere meetinstrumenten die de sociaal-emotionele ontwikkeling meten.

In het huidige onderzoek is gevonden dat geslacht van het kind niet van invloed is op de relatie tussen de geboden warmte door vader en moeder en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Dit betekent dat de relatie tussen warmte en sociaal-emotionele ontwikkeling even sterk is voor jongens als voor meisjes. Eerdere onderzoeken zijn tegenstrijdig in hun resultaten met betrekking tot deze relatie. Zo toont het onderzoek van Webster-Stratton (1996) aan dat een negatieve opvoedingsstijl door vaders samenhangt met externaliserend probleemgedrag bij jongens, maar niet bij meisjes. Uit het onderzoek van Casas et al. (2006) blijkt echter dat meisjes met meer externaliserend probleemgedrag reageren wanneer de vader weinig warmte toont, terwijl jongens hierop met minder externaliserend probleemgedrag reageren. Om de bevindingen van dit onderzoek te staven en een meer betrouwbare uitspraak te kunnen doen over deze relatie is meer en uitvoeriger onderzoek nodig. Vaders moeten betrokken worden in vervolgonderzoek en het is aan te bevelen om naast het gebruik van vragenlijsten andere meetinstrumenten in te zetten, zoals observaties.

Tekortkomingen en implicaties

Enige voorzichtigheid is geboden in de interpretatie van de resultaten, aangezien deze studie enkele tekortkomingen kent. Zo is de steekproef niet aselekt, waardoor de representativiteit beperkt is. Er is weinig variatie in de steekproef wat betreft inkomen en opleidingsniveau, waardoor de onderzoeksresultaten niet generaliseerbaar zijn naar de populatie (Baarda, 2009). Onderzoek heeft namelijk aangetoond dat ouders met een

hoge sociaal-economische status warmer zijn dan ouders met een lagere sociaal-economische status (Klebanov, Brooks-Gunn & Duncan, 1994; Pinderhughes, Nix, Foster & Jones, 2001).

Verder is geen gebruik gemaakt van cross-sectionele data, waardoor geen conclusies over de richting van de effecten getrokken kunnen worden. Daarmee is het niet mogelijk om een causaal verband vast te stellen. Toekomstig longitudinaal onderzoek kan deze tekortkoming verhelpen.

Van alle gebruikte vragenlijsten is de betrouwbaarheid goed te noemen. De validiteit van de CEQPAC en de ASQ-SE zijn onbekend, die van de CBCL is goed bevonden. Om te weten of de CEQPAC en de ASQ-SE werkelijk meten wat ze beogen te meten, zal nader onderzoek uitgevoerd moeten worden.

Ondanks de genoemde tekortkomingen heeft dit onderzoek aangetoond dat zowel warmte van vader als van moeder van belang is voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Het is daarom noodzakelijk dat in vervolgonderzoek naar warmte ook vaders betrokken worden. Bij de totstandkoming van interventieprogramma's is het aan te bevelen dat behandelaars zich zowel richten op vaders als op moeders. Er blijken geen verschillen te zijn in de algemeen sociaal-emotionele ontwikkeling tussen jongens en meisjes maar wel in externaliserend gedrag. Met dit resultaat kunnen behandelaars rekening houden in de totstandkoming van programma's voor jongeren met een verstoorde sociaal-emotionele ontwikkeling. In het verleden is weinig relevant onderzoek gedaan met specifieke aandacht voor sekseverschillen, dit onderzoek is daarom een uitbreiding van het huidige aanbod aan wetenschappelijke literatuur.

Referenties

- Achenbach, T. (1991). *Manual for the child behavior checklist/4-18 and 1991 profile*. Burlington: University of Vermont Department of Psychiatry.
- Achenbach, T., & Rescorla, L. (2000). *Manual for the ASEBA preschool forms and profiles*. Burlington: University of Vermont.
- Adams, S., Kuebli, J., Boyle, P.A., & Fivush, R. (1995). Gender differences in parent-child conversations about past emotions: A longitudinal investigation. *Sex Roles, 33*, 309-323.
- Aunola, K., & Nurmi, J. E. (2005). The role of parenting styles in children's problem behavior. *Child Development, 76*, 1144 – 1159.
- Baarda, B. (2009). *Dit is onderzoek! Handleiding voor kwantitatief en kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Brook, J. S., Zheng, L., Whiteman, M., & Brook, D. W. (2001). Aggression in toddlers: Associations with parenting and marital relations. *Journal of Genetic Psychology, 162*, 228 – 241.
- Brophy-Herb, H. E., Horodyski, M., Dupuis, S. B., Bocknek, E. L., Schiffman, R., Onaga, E., Van Egeren, L. A., Fitzgerald, H. E., Cunningham-Deluca, M., Hawver, S., & Adkinsearly, M. (2009). Emotional development in infants and toddlers: Perspectives of early head start staff and parents. *Infant Mental Health Journal, 30*, 203–222.
- Calzada, E. J., Eyberg, S. M., Rich, B., & Querido, J. G. (2004). Parenting disruptive preschoolers: Experiences of mothers and fathers. *Journal of Abnormal Child Psychology, 32*, 203-213.
- Carson, D. K., Wagner, B. S., & Schultz, N. W. (1987). Temperament and gender: Correlates of toddler social competence. *Journal of Genetic Psychology, 148*, 289-302.
- Casas, J. F., Weigel, S. M., Crick, R., Ostrov, J. M., Woods, K. E., Jansen Yeh, E. A., & Huddleston-Casas, C. A. (2006). Early parenting and children's relational and physical aggression in the preschool and home contexts. *Applied Developmental Psychology, 27*, 209–227.
- Caulfield, R. (1996). Social and emotional development in the first two years. *Early Childhood Education Journal, 24*, 55-58.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2010). *Jaarboek onderwijs in cijfers 2010*. Opgevraagd op 1 april, 2011, van <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/onderwijs/nieuws/default.htm>
- Centraal Planbureau (2010, december). *Kortetermijnraming: Kerncijfers (december 2010)*. Opgevraagd op 1 april, 2011, van <http://www.cpb.nl/cijfer/kortetermijnraming-december-2010-gematigde-groei-onzekere-tijden>

- Davidov, M., & Grusec, J. E. (2006). Untangling the links of parental responsiveness to distress and warmth to child outcomes. *Child Development, 77*, 44 – 58.
- Denham, S. A., Mitchell-Copeland, J., Strandberg, K., Auerbach, S., & Blair, K. (1997). Parental contributions to preschoolers' emotional competence: Direct and indirect effects. *Motivation and Emotion, 21*, 65-86.
- Denham, S. A. (2006). Social-emotional competence as support for school readiness: What is it and how do we assess it? *Early Education and Development, 17*, 57-89.
- Derks, E. M., Dolan, C. V., Hudziak, J. J., Neale, M. C., & Boomsma, D. I. (2007). Assessment and etiology of attention deficit hyperactivity disorder and oppositional defiant disorder in boys and girls. *Behavior Genetics, 37*, 559-566.
- Domitrovic, C. E., & Bierman, K. L. (2001). Parenting practices and child social adjustment: Multiple pathways of influence. *Merrill-Palmer Quarterly, 47*, 2, 235-263.
- Eisenberg, N., Cumberland, A., & Spinrad, T. L. (1998). Parental socialization of emotion. *Psychological Inquiry, 9*, 241-273.
- Eme, R. F., & Kavanaugh, L. (1995). Sex differences in conduct disorder. *Journal of Clinical Child Psychology, 24*, 406-426.
- Fivush, R., Brotman, M. A., Buchner, J. P., Goodman, S. H. (2000). Gender differences in parent-child emotion narratives. *Sex Roles, 42*, 233-253.
- Frodi, A. M., Lamb, M. E., Leavitt, L. A., Donovan, W. L., Neff, C., & Sherry, D. (1978). Fathers' and mothers' responses to the faces and cries of normal and premature infants. *Developmental Psychology, 14*, 490-498.
- Groenendaal, H., & Deković, M. (2000). Risicofactoren voor kwaliteit van de opvoeding. *Pedagogiek, 20*, 3-22.
- Gregory, A. M., Eley, T. C., & Plomin, R. (2004). Exploring the association between anxiety and conduct problems in a large sample of twins aged 2-4. *Journal of Abnormal Child Psychology, 32*, 111-122.
- Harper, F. W. K., Brown, A. M., Arias, I., & Brody, G. (2006). Corporal punishment and kids: How do parent support and gender influence child adjustment? *Journal of Family Violence, 21*, 197-207.
- Jee, S. H., Conn, A., Szilagyi, P. G., Blumkin, A., Baldwin, C. D., & Szilagyi, M. A. (2010). Identification of socio-emotional problems among young children in foster care. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry, 51*, 1351-1358.
- Kim, E. (2008). Psychological adjustment in young Korean American adolescents and parental warmth. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing, 21*, 195-201.

- Klebanov, P. K., Brooks-Gunn, J., & Duncan, G. J. (1994). Does Neighborhood and Family Poverty Affect Mothers' Parenting, Mental Health, and Social Support? *Journal of Marriage and Family, 56*, 441-455.
- Kochanska, G., Aksan, N., Prisco, T. R., & Adams, (2009). Mother-child and father-child mutually responsive orientation in the first 2 years and children's outcomes at preschool age: Mechanisms of influence. *Child Development, 79*, 30-44.
- Lamb, M.E. (1977). The development of mother-infant and father-infant attachments in the second year of life. *Developmental Psychology, 13*, 637-648.
- Lamb, M. E., & Lamb, J. E. (1976). The nature and importance of the father-infant relationship. *Family Coordinator, 25*, 379-385.
- Landry, S. H., Smith, K. E., Miller-Loncar, C. L., & Swank, P. R. (1997). Predicting cognitive-language and social growth curves from early maternal behaviors in children at varying degrees of biological risk. *Developmental Psychology, 33*, 1040-1053. Verkregen van:
http://www.psy.miami.edu/faculty/dmessaging/c_c/rsrscs/rdgs/premies/landry_97_dp.premie_mom.pdf
- Lindahl, L. B., & Heimann, M. (1997). Research report: Social proximity in early mother-infant interactions: Implications for gender differences? *Early Development and Parenting, 6*, 83-88.
- Maccoby, E. E. (2000). Parenting and its effects on children: On Reading and misreading behavior genetics. *Annual Review Psychology, 51*, 1-27.
- Masten, A. S., & Coatsworth, J. D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from research on successful children. *American Psychologist, 53*, 205-220.
- McFayden-Ketchum, S. A., Bates, J. E., Dodge, K. A., & Pettit, G. S. (1996). Patterns of change in early childhood aggressive-disruptive behaviour: Gender differences in predictions from early coercive and affectionate mother-child interactions. *Child Development, 67*, 2417-2433.
- McKinney, C., & Renk, K. (2008). Differential parenting between mothers and fathers: Implications for late adolescents. *Journal of Family Issues, 29*, 806-827.
- Nederlands Instituut van Psychologen (2010). *COTAN Beoordelingssysteem voor de kwaliteit van tests*. Opgevraagd op 8 april 2011, van
<http://www.psynip.nl/website/wat-doet-het-nip/tests/beoordelingsprocedure/beoordelingsprocedure>
- Paquette, D. (2004). Dichotomizing paternal and maternal functions as a means to better understand their primary contributions. *Human Development, 47*, 237-238.

- Paquette, D., Carbonneau, R., Dubeau, D., Bigras, M., & Tremblay, R. (2003). *European Journal of Psychology of Education, 18, 2, 171-189.*
- Perren, S., Stadelmann, S., von Wyl, A., & von Klitzing, K. (2007). Pathways of behavioural and emotional symptoms in kindergarden children: What is the role of pro-social behavior? *European Child Adolescent Psychiatry, 16, 209-214.*
- Pinderhughes, E. E., Nix, R., Foster, E.M., & Jones, D. (2001). Parenting in context: Impact of neighborhood poverty, residential stability, public services, social networks, and danger on parental behaviors. *Journal of Marriage and Family 63, 941-953.*
- Rork, K. E., & Morris, T. L. (2009). Influence of parenting factors on childhood social anxiety: Direct observation of parental warmth and control. *Child & Family Behavior Therapy, 31, 220-235.*
- Saarni, C. (2000). Emotional competence: a developmental perspective. In: Bar-On, R., & Parker, J. D., (Eds.), *The handbook of emotional intelligence: theory, development, assessment, and application at home, school and in the workplace.* (pp. 68-91) San Francisco: Jossey-Bass.
- Smith, K. E., Landry, S. H., & Swank, P. R. (2000). The influence of early patterns of positive parenting children's preschool outcomes. *Early Education and Development, 11, 147 - 169.*
- Squires, J., Bricker, D., & Twombly, E. (2002). *Ages & Stages Questionnaires-Social-Emotional: A parent-completed, child-monitoring system for social-emotional behaviors.* Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co., Inc.
- Van der Valk, J. C., van den Oord, E. J. C. G., Verhulst, F. C. & Boomsma, D. I. (2001). Using parental ratings to study the etiology of 3-year old twins' problem behaviours: Different views or rather bias? *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 42, 921-931.*
- Van Aken, C. (2008). Externalizing Behaviors in Toddlerhood: A Longitudinal Study on the Role of Child and Parental Characteristics.
- Van Hulle, C. A., Lemery-Chalfant, K., & Goldsmith, H. H. (2007). Genetic and environmental influences on socio-emotional behavior in toddlers: An initial twin study of the infant-toddler social and emotional assessment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 48, 1014-1024.*
- Verhoeven, M., van Baar, A., Deković, M., Boddien, D., & Steenis, L. (2010). *The Development of a Comprehensive Early Childhood Parenting Questionnaire (CECPAQ).* Unpublished manuscript.
- Verhoeven, M., Junger, M., van Aken, C., Dekovic, M., & van Aken, M. A. G. (2010). A Short-Term Longitudinal Study of the Development of Self-Reported Parenting During Toddlerhood. *Parenting: Science and Practice, 7, 367-394.*

- Volkow, N. D., & Li, T. K., (2005). Drugs and alcohol: Treating and preventing abuse, addiction and their medical consequences. *Pharmacology and Therapeutics, 108*, 3-17.
- Webster-Stratton, C. (1996). Early onset conduct problems: Does gender make a difference? *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 64*, 540-551.
- Whittaker, J. E. V., Harden, B. J., See, H. M., Meisch, A. D., & Westbrook, T. R. (2011). Family risks and protective factors: Pathways to early head start toddlers' social-emotional functioning. *Early Childhood Research, 26*, 74-86.
- Wille, D. E. (1995). The 1990s: Gender differences in parenting roles. *Sex Roles, 33*, 803-817.
- Wong, M. S., McElwain, N.L., & Halberstad, A. G. (2009). Parent, family, and child characteristics: Associations with mother- and father-reported emotion socialization practices. *Journal of Family Psychology, 23*, 452-463.
- Xinyin, C., & Liu, D. (2000). Parental warmth, control and indulgence and their relations to adjustment in Chinese children: A longitudinal study. *Journal of Family Psychology, 14*, 401-419.
- Zhou, Q., Eisenburg, N., Losoya, S. H., Fabes, R. A., Reiser, M., Guthrie, I. K., Murphy, B. C., & Shepard, S. A. (2002). The relations of parental warmth and positive expressiveness to children's empathy-related responding and social functioning: A longitudinal study. *Child Development, 73*, 893-915.

Abstract

This recent study examined the relationship between parental warmth and socio-emotional development of children aged twelve months to four years ($M = 30$ months, $SD = 9.64$) in 307 two-parent families. There was particular focus on the role of the sex of both parents and children. It was found that mothers provide more warmth than fathers. Moreover, it was found that the warmth from both father and mother is important for the social-emotional development of their children, but the contribution of maternal warmth for the socio-emotional development is more important than the contribution of paternal warmth. Boys and girls do not differ in the overall socio-emotional development, but boys show more externalizing behaviour than girls. Finally, it was found that it does not matter for the relationship between parental warmth and social-emotional development, whether the child is a boy or a girl. Further research into parental warmth, with special emphasis on the role of the father in child development, is recommended.

Key-words: socio-emotional development, parental warmth, sex differences, toddlers.